

Zapiski bibliograficzne

NIEMCY

Niemcy w okresie I wojny światowej

WILHELM DEIST: *Die Politik der Seekriegsleistung und die Rebellion der Flotte Ende Oktober 1918*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 4/1966, ss. 341—368.

Sprawa buntu marynarzy niemieckiej floty wojennej pod koniec I wojny światowej jest już dostatecznie zbadana i wyjaśniona. Sporna pozostaje natomiast w historiografii niemieckiej ocena motywów i celów planowanych przez naczelne dowództwo działań wojennych floty, które — jak wiadomo — nie zostały zrealizowane na skutek buntu marynarzy. Chodzi o to, czy planowana akcja była celowa z wojskowego punktu widzenia i rzeczywiście miała na celu odciążenie wojsk lądowych, czy też była ona wynikiem swoiście pojętych obowiązków i poczucia honoru korpusu oficerskiego, któremu zależało na tym, by marynarka wojenna wzięła jak największy udział w działaniach wojennych nawet za cenę całkowitego zniszczenia, aby w ten sposób zachować prestiż tej formacji i zapewnić jej możliwości rozwojowe w następnym okresie. Badania autora, oparte m. in. na materiałach archiwalnych, potwierdziły, że w założeniach inicjatorów główną rolę odgrywał czynnik drugi.

Niemcy w okresie Republiki Weimarskiej

HANS MÜLLER: *Der Deutsche Katholizismus 1918/1919*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 9/1966, ss. 521—536.

Hans Müller, który jest autorem książki *Katholische Kirche und Nationalsozialismus* (München 1963), stwierdza we wstępie swego artykułu, że dzieje kościoła katolickiego w Niemczech nie były przedmiotem badań historycznych w ostatnich kilkudziesięciu latach. Dopiero ożywiona dyskusja na temat stosunku tegoż kościoła do hitleryzmu sprawiła, że problem ten stał się przedmiotem intensywnych badań naukowych. Natomiast dzieje kościoła katolickiego w okresie Republiki Weimarskiej pozostają nadal nieopracowane. Omawiany artykuł jest sygnałem, że i ten okres staje się powoli przedmiotem badań historycznych, które jednak natrafiają na trudności z powodu braku dostępu do archiwów diecezjalnych.

Müller zanalizował stanowisko niemieckiego episkopatu, niektórych najważniejszych organizacji, czasopism i dzienników katolickich do przemian społecznych i politycznych zachodzących w Niemczech bezpośrednio po I wojnie światowej. W wyniku swej analizy, jakkolwiek tylko fragmentarycznej, mającej charakter wstępnego podsumowania, autor doszedł do wniosku przekonywująco udokumentowanego, że kościół katolicki w Niemczech był wrogo nastawiony do przemian politycznych i społecznych zachodzących w tym kraju po zakończeniu I wojny światowej i był jedną z tych sił społecznych, które hamowały rozwój procesu demokratyzacji zachodzącego w tym czasie w Niemczech.

JOSEF ENGEL: *Zeitgeschichte — Aus-senpolitik. Zwischenkriegszeit. Teil I: 1919—1929/32. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”* nr 9/1966, ss. 569—582.

Jest to zbiorowa recenzja 15 najnowszych publikacji historycznych z zakresu stosunków dyplomatycznych w historii Niemiec i historii powszechnej.

FRITZ DICKMANN: *Die Regierungsbildung in Thüringen als Modell der Machtergreifung. Ein Brief Hitlers aus dem Jahre 1930. „Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte”* nr 4/1966, ss. 454—464.

Fritz Dickmann profesor historii Uniwersytetu w Berlinie zachodnim, opublikował i skomentował nieznaną dotąd list Adolfa Hitlera z 2 lutego 1930 r. do pewnego, o nieznanym nazwisku Niemca, swego zwolennika mieszkającego za granicą. List nie wnosi nowych faktów, jest jednak znamieny z dwóch powodów:

- 1) szczerości, z jaką Hitler pisze o swoich celach i taktyce politycznej zastosowanej przy tworzeniu rządu w Turynii w styczniu 1930 r.; Dieckmann słusznie podkreśla, że zdobyte wówczas doświadczenie zostało w pełni wykorzystane przy zdobyciu i umocnieniu władzy Hitlera w Rzeszy;
- 2) z powodu zadziwiającej pewności, z jaką Hitler przewidział już wówczas czas, kiedy jego partia dojdzie do władzy w Niemczech; w liście podał termin 2,5—3 lat, co zresztą się w pełni sprawdziło.

Niemcy w okresie III Rzeszy

EDUARD SCHAEFER: *Zur Legalität der nationalsozialistischen „Machtergreifung”. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”* nr 9/1966, ss. 536—556.

Sprawa legalnego czy też nielegalnego objęcia władzy przez Hitlera w Niemczech ma już znaczną bibliografię, a mimo to postawione wyżej zagadnienie nie jest jednoznacznie rozstrzygnięte. Badacze bardzo często nie dają wyraźnej odpowiedzi i używają termi-

nów takich, jak „tzw. legalność”, „pseudolegalność” itp. Z manierą tą walczy autor omawianego artykułu, który stwierdza, że zdobycie władzy przez Hitlera w Niemczech odbyło się w sposób niezgodny z prawem.

HELMUT METZMACHER: *Deutsch-Englische Ausgleichbemühungen im Sommer 1939. „Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte”* nr 4/1966, ss. 369—412.

W oparciu o dotychczas wydane zbiory dokumentów, literaturę przedmiotu i przeprowadzony wywiad z głównym negocjatorem ze strony niemieckiej, Wohltatem, autor jeszcze raz przeanalizował sprawę rozmów angielsko-niemieckich prowadzonych w ostatnich miesiącach i tygodniach przed rozpętniem II wojny światowej. Metzmacher doszedł do wniosku, że rozmowy te dowodzą, że rząd angielski nie był przekonany o słuszności swojej polityki po zajęciu Czech przez Niemcy. Autor pisze, że odnosi wrażenie, iż Chamberlain i Wilson byli skłonni pójść na bardzo dalekie ustępstwa wobec Hitlera, tzn. zrezygnować z Gdańska a nawet z całej Polski. Ten punkt widzenia podzielają zresztą także dwaj młodzi historycy angielscy (M. Gilbert, R. Gott, *The Appeasers*. Boston 1963; tłum. niemieckie: *Der gescheiterte Frieden*. Stuttgart, Kohlhammer Verlag, 1964). Metzmacher podkreśla, że rozmowy brytyjsko-niemieckie były nawrotem do polityki *appeasement* z okresu Monachium. Polityka ta nie mogła jednak doprowadzić do porozumienia, ponieważ Hitler nie dążył do kompromisu czy też pokojowego osiągnięcia swych celów, lecz zmierzał do wojny.

GEORGE H. STEIN, H. PETER KROSBY: *Das Finnische Freiwilligen-Bataillon der Waffen-SS: Eine Studie zur SS-Diplomatie und zur ausländischen Freiwilligen-Bewegung. „Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte”* nr 4/1966, ss. 413—453.

Obydwa historycy amerykańscy opracowali, na podstawie nie opublikowanych dotąd niemieckich dokumentów dypl-

matycznych i dokumentów SS, historię utworzenia, działań bojowych i rozwiązania batalionu fińskich ochotników, którzy służyli w formacjach *Waffen SS*. Artykuł ten jest interesującym przyczynkiem do historii stosunków Finlandii z Niemcami hitlerowskimi w okresie II wojny światowej.

REIMER HANSEN: *Albert Speers Konflikt mit Hitler*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 10/1966, ss. 596—621.

Autor przedstawił w powyższym artykule sprawę konfliktu Alberta Speera, ministra Rzeszy dla Spraw Uzbrojenia i Amunicji z Hitlerem. Konflikt ten polegał na tym, iż w ostatnich miesiącach i tygodniach wojny Speer przeciwstawiał się i sabotował taktykę „spalonej ziemi” nakazaną przez Hitlera. Zestawienie faktów dokonane przez Hansena jest interesujące i pożyteczne z naukowego punktu widzenia. Zastrzeżenie wywołuje jedynie próba motywacji postawy Speera. Otóż Hansen doszukuje się motywów „etyczno-politycznych”, co jest mało przekonujące, jeżeli uwzględni się zasługi, jakie Speer oddał Hitlerowi. Znacznie bliższy rzeczywistości jest pogląd angielskiego historyka Trevor-Ropera, według którego Speer — typowy technokrata — stał się wrogiem Hitlera dopiero wówczas, kiedy ten ostatni pod koniec wojny wystąpił otwarcie przeciwko jego technokratycznym ideałom.

Niemcy po 1945 r.

OLIVIER GISCARD D'ESTAING: *Kooperation und Fusion deutscher und französischer Unternehmen*. „Wirtschaftsdienst” nr 8/1966, ss. 439—444.

Wymiana towarów i w pewnej mierze kapitałów między Francją a Niemcami zachodnimi szybko wzrasta. W ślad za tym nie idzie jednak współpraca w dziedzinie przemysłu. Autor sądzi, że racjonalne wyzyskanie siły roboczej i kapitałów wymaga zmiany struktury przemysłu. Zmiany takie wywołać można łączeniem się przedsiębiorstw i rozma-

tymi formami kooperacji ponad granicami państwowymi. Doprowadzenie przedsiębiorstw do optymalnej wielkości, obniżka kosztów, znacznie większe możliwości przeprowadzania badań i wprowadzania nowych metod produkcyjnych — oto korzyści, jakie widzi autor we współpracy pomijającej granice państwowe. Przeszkód jest jednak wiele, zarówno natury prawnej i technicznej, jak również psychologicznej. Należy je przezwyciężyć, aby Europa mogła odgrywać przodującą rolę w gospodarce światowej, do czego predestynuje ją jej bogactwo i technika.

HARTMUT BERG: *Auf dem Wege zu einer mittelfristigen Wirtschaftspolitik der EWG*. „Wirtschaftsdienst” nr 9/1966, ss. 489—494.

Autor przedstawia główne koncepcje projektu średnioterminowego programu polityki gospodarczej EWG (1966—1970) i rozważa cele oraz korzyści takiego programowania. Jego zdaniem takie sprawy, jak koordynacja polityki koniunkturalnej, polityki podatkowej, sprawy konkurencji i podziału dochodu nie są zagadnieniami, którymi powinien zajmować się nowo utworzony wydział dla średnioterminowej polityki gospodarczej. Sprawami tymi bowiem zajmują się w sposób bardziej kompetentny odpowiednie już od dawna istniejące wydziały Komisji. Natomiast powinien zająć się koordynacją polityki strukturalnej, planowania infrastruktury i regionalnej polityki gospodarczej, tj. sprawami, odnośnie do których opory poszczególnych członków EWG są najsilniejsze. W każdym razie wypracowanie projektu programu daje podstawę do dyskusji nad tym, jak rozwiązać w sposób możliwy do przyjęcia przez wszystkich członków EWG problem optymalnego połączenia elementów planowania z elementami wolnej gospodarki rynkowej.

THEODOR WESSELS: *Hindernisse einer erfolgreichen Stabilitätspolitik*. „Wirtschaftsdienst” nr 10/1966, ss. 543—546.

Polityka restrykcyjna zachodnionie-

mieckiego banku centralnego okazała się skuteczna, jeśli chodzi o ograniczenie płynności instytucji kredytowych oraz jej konsekwencje. Natomiast polityka budżetowa państwa i instytucji publicznych nie przyczynia się do stabilizacji. Dla wywołania lepszego efektu stabilizacyjnego byłaby konieczna — zdaniem autora — redukcja szerokich ulg podatkowych i subwencji udzielanych pod presją lobbystów. Ciągłość rozwoju gospodarczego, stały wzrost produktu społecznego jest możliwy jedynie przy stale poprawiającym się wykorzystywaniu wszystkich czynników produkcyjnych, a taka polityka wymaga zdecydowanej redukcji subwencji służących do podtrzymania nierentownych gałęzi gospodarczych.

„Bulletin der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft” nr 7—11/1966.

Poza obszerną kroniką działalności EWG, stanowiącą główną treść każdego zeszytu, biuletyny zawierają następujące opracowania:

w numerze 7: *Einleitung zum neunten Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaft* — o działalności EWG w roku gospodarczym 1965/66 zakończone stwierdzeniem, że mimo wielu trudności, jakie przyniósł ubiegły

rok, zbyt wiele czynników przemawia za urzeczywistnieniem Wspólnoty, aby można co do tego mieć wątpliwości;

w numerze 8: *Einführung in den neunten Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaft* — przemówienie prezydenta Komisji W. Hallsteina w Europejskim Parlamencie o polityce EWG;

w numerze 9—10: *Erklärung von Professor Dr. Walter Hallstein, Präsident der Kommission der EWG nach der Ratssitzung am 24. Juli 1966* — omawia porozumienie zawarte między członkami EWG w sprawie wspólnej polityki agrarnej i ocenia je jako jeden z najważniejszych kroków w budowie Wspólnoty;

w numerze 11: *Die Erweiterung der Europäischen Gemeinschaft — Die politische und wirtschaftliche Verantwortung Europas in der Welt* — przemówienie W. Hallsteina w Europejskim Parlamencie. Wyraził w nim m. in. pogląd, że europejski kontynent jest pod wieloma względami jednością i że jedność tę należy jak najszybciej zorganizować. Nie ma żadnej alternatywy EWG i rozszerzenie Wspólnoty jest jedną możliwością wielkiego rozwiązania europejskiego.

Zestawili: Z. K., T. K.